

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова

СУЧАСНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ В
ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ ЗЗСО

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувач 08-251М групи
Спеціальності 014.02 Середня освіта
Освітньо-професійної (наукової) програми
Середня освіта (Мова і література (англійська))

Ніколайченко Костянтин Сергійович

Керівник кандидат педагогічних наук,
доцент Кіщенко Юлія Володимирівна

Рецензент: к.пед. н., доц. Кострубіна О.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	6
1.1. Роль та місце читання у вивченні іноземних мов.....	6
1.2. Характеристика основних видів читання. Методи навчання читання.....	10
1.3. Розвиток та контроль рецептивних умінь у школярів профільних класів	22
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК УМІНЬ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	26
2.1. Формування дослідницьких умінь засобами аналітичного читання.....	26
2.2. Методики аналітичного читання художніх творів як засіб формування майбутньої англійськомовної компетентності школярів	31
2.3. Аналітичне читання професійних текстів: проблеми та перспективи розвитку інформаційно-аналітичних умінь.....	36
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Вміння читати іншомовну літературу є однією з ключових навичок, набутих у процесі навчання мови. На сьогоднішній день вибір навчальних матеріалів перед викладачем іноземної мови досить великий – від готових методичних розробок та навчальних посібників до доступних автентичних публіцистичних матеріалів та художньої літератури. Читання виступає однією з основних видів мовної діяльності. Воно може бути як метою, і засобом навчання. За допомогою читання людина долучається до наукових та культурних досягнень людства, знайомиться з мистецтвом та життям інших народів. За допомогою читання збагачується активний та пасивний словниковий запас слів у учнів, формуються граматичні навички.

Останнім часом читання як спосіб вивчення іноземної мови привертає до себе дедалі більше уваги. Про це свідчать і численні публікації та дослідження, в яких проводиться різнобічний аналіз цього питання.

Читання – це самостійний вид мовної діяльності, який забезпечує письмову форму спілкування. На думку Г. Борецької, читання допомагає краще запам'ятати матеріал, а також дає «поживу» для обговорення, оскільки будь-який хороший текст є джерелом ситуацій [7]. Ця діяльність спрямована на отримання інформації з письмово фіксованого тексту.

А. Захарченко стверджує, що читання – одна із найголовніших мовних навичок, яку учень повинен засвоїти у процесі вивчення іноземних мов. Читання є не тільки метою навчання як самостійний вид мовної діяльності, а й засобом формування навичок. Читаючи текст, людина повторює звуки, літери, слова та граматику іноземної мови, запам'ятовує написання слів, значення словосполучень, і, таким чином, удосконалює свої знання мови, що вивчається. Тому читання є і кінцевою метою і засобом, щоб досягти цієї мети.

Незважаючи на певні інноваційні підходи до вивчення іноземних мов, водночас варто відзначити факт незначної кількості досліджень у цій галузі, які б відображали сучасні методи навчання аналітичного читання в профіль-

них класах загальноосвітньої школи. Тому у світлі викладених теорій це дослідження спрямоване на вивчення та проведення оцінки зазначеного виду діяльності.

Предмет дослідження – сучасні методи навчання іншомовного читання в загальноосвітній школі.

Об'єкт дослідження – особливості застосування сучасних методів навчання аналітичного читання англійськомовних текстів у профільних класах загальноосвітньої школи.

Метою роботи є – аналіз сучасних методів навчання аналітичного читання англійськомовних текстів у профільних класах загальноосвітньої школи.

Відповідно до окресленої мети необхідно виконати наступні завдання:

- розглянути роль та місце читання у вивченні іноземних мов;
- надати характеристику основних видів читання та методів навчання аналітичного читання на уроках іноземної мови;
- виокремити особливості формування дослідницьких умінь засобами аналітичного читання;
- проаналізувати методика аналітичного читання англійськомовних художніх творів як засобу формування майбутньої іншомовної компетентності школярів;
- висвітлити проблеми та перспективи розвитку інформаційно-аналітичних умінь засобами аналітичного читання англійськомовних текстів.

На різних етапах виконання роботи ми використовували такі *методи дослідження*: детальний аналіз наукової методичної, педагогічної літератури; вивчення досвіду вітчизняних та зарубіжних учених щодо навчання аналітичного читання, узагальнення одержаної інформації.

Практична значущість роботи: результати цієї роботи можуть бути використані під час педагогічної практики в профільних класах загальноосвітніх шкіл під час підготовки та проведення уроків англійської мови, а та-

кож при підготовці до практичних занять з методики навчання фахових дисциплін.

Апробація роботи: Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова. Окремі висновки роботи лягли в основу наукової статті «Аналітичне читання як засіб пізнання художнього тексту іноземною мовою в профільних класах загальноосвітньої школи», опублікованої в альманасі «Магістерські студії» в 2023 році.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел (32 найменування). Загальний обсяг роботи складає 45 сторінок, з них основного тексту – 40 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

1.1. Роль та місце читання у вивченні іноземних мов

Для того, щоб іноземна мова могла стати ефективним засобом комунікації, учні повинні володіти достатніми навичками та вміннями у різних видах мовної діяльності: читанні, письмі, говорінні, аудіюванні. Особлива роль відводиться такому виду мовної діяльності, як читання з огляду на те, що на даному етапі відбувається усвідомлений перехід від вивчення іноземної мови до її практичного застосування, зокрема, читання в цілях розуміння на рівні смислу.

Читання – рецептивний вид мовної діяльності. Відповідно, мовна діяльність – активний, цілеспрямований, опосередкований мовною системою та обумовлений ситуацією спілкування процес передачі та прийому повідомлення [10].

Розглянемо значення читання під час навчання іноземної мови. Очевидно, що воно відіграє винятково важливу роль у житті сучасної людини, тому що відкриває доступ до провідних джерел інформації – книг, преси та електронних інформаційних джерел. Читання має величезну пізнавальну та виховну роль (виховує почуття, волю людини, сприяє формуванню особистості) в житті людей. Необхідність читання для учня профільного класу очевидна, оскільки більшість інформації надходить через друковані матеріали.

Однією з основних цілей навчання іноземної мови є вироблення вміння отримувати інформацію із графічно зафіксованого тексту в процесі читання, що дозволяє практично використовувати іноземну мову після закінчення кур-

су навчання, оскільки однією із специфічних особливостей вивчення іноземної мови у нашій країні є її географічна віддаленість від країн мов, що обмежує усно-мовленнєве спілкування, тому стратегія спілкування з текстом займає у сучасній методичній науці пріоритетне місце. У табл. 1.1 показано, що читання не є стабільним процесом, що перебігає завжди однаково. Воно завжди залежить від мети [10; 23].

Таблиця 1.1

Читання у природній комунікації

Читання		
З якою метою?	Що?	Як?
Задоволення, вплив на емоції, розширення світогляду	Художній текст	Загальне розуміння
Інформування з метою впливу	Інструкції Рецепти Програми Накази	Детальне розуміння. Інформація надається для подальшого використання
Освітня, розширення професійного (профільного) світогляду	Тексти а профілем, газети, журнали, електронні засоби	Детальне розуміння, пошук інформації, інтерпретація інформації, її запам'ятовування (не всієї, а необхідної, важливої)

Аналізуючи табл. 1.1, можна дійти висновку, що читання виступає і як мета, і як метод навчання інших видів мовленнєвої діяльності. В першому випадку учні повинні навчитися отримувати інформацію з тексту, в другому – користуватися читанням для кращого засвоєння мовного та аудіо матеріалу. Грамотне використання читання як джерела інформації може підвищити мотивацію до вивчення іноземних мов.

Розглянемо зв'язок читання з іншими видами мовленнєвої діяльності. Отже, читання пов'язане з наступними видами мовленнєвої діяльності:

1) письмом, оскільки обидва користуються однією графічною системою.

Звідси випливає, що потрібно розвивати ці види мовної діяльності у взаємозв'язку;

2) аудіюванням, оскільки в основі обох лежить перцептивно-мисленнєва діяльність, пов'язана зі сприйняттям, аналізом, синтезом. При аудіюванні – сприйняття почутого, а при читанні – побаченого. Велике значення для того та іншого виду мовної діяльності має антиципація;

3) говорінням, мовленням, оскільки голосне читання є «контрольованим говорінням», читання про себе – внутрішнє слухання плюс внутрішнє промовляння.

Читання складається з перцептивної та смислової обробки інформації. Таким чином, у читанні виділяють змістовний план (сєнс тексту) та процесуальний план (як прочитати та озвучити текст). У змістовному плані результатом діяльності буде розуміння тексту (прочитаного), у процесуальному – сам процес читання, тобто співвіднесення графем з фонемами, формування внутрішнього мовного слуху, переведення всередину зовнішнього промовляння, скорочення внутрішнього промовляння тощо.

Для того щоб перейти до змістовного плану (тобто розуміння), необхідно добре відпрацювати процесуальний план читання. Процеси зорового сприйняття вивчені у психології досить докладно (на відміну від осмислення). Початковий момент читання, його сенсорна основа - зорове сприйняття тексту (сприйняття здійснюється комплексами, тобто одиниця часу – слово). Будь-яке сприйняття зорового образу слова супроводжується актуалізацією його слухомоторного образу, інакше кажучи, внутрішнім промовлянням, без цього впізнавання неможливе. У зрілого читача сприйняття автоматизовано, що дозволяє йому зосередитись на розумінні тексту (розумових операціях), а не на мовній формі. Внутрішнє промовляння згортається.

Читання, як і аудіювання, є рецептивним, реактивним і за формою протікання невираженим внутрішнім видом мовної діяльності. І тому має з аудіюванням багато спільних рис (предмет, продукт, результат, структура

мовної діяльності). Представимо процес сприйняття мови під час читання та аудіювання для порівняння у формі табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняльні характеристики читання та аудіювання [10; 26]

№	Читання	Аудіювання
1	Ритм та темп залежать від того, хто читає	Ритм та темп залежать від того, хто говорить
2	Вся інформація у того, хто читає	Інформація надходить поступово
3	Деякі частини тексту можна прочитати ще раз	Можливості почути текст ще раз немає
4	Можна «перескочити» через деякі уривки тексту	Сприйняття поступальне
5	Можна затриматися на місці	Необхідно уважно стежити за інформацією, що надходить

З психологічної точки зору читання є єдиним процесом, що складається з техніки читання та розуміння при читанні (тобто процесуальний та змістовний аспекти). Розуміння співвідноситься з технікою читання як ціль та засіб. У структурі читання як діяльності можна виділити мотив (спілкування за допомогою друкованого слова), мету (отримання інформації, яка цікавить читача), умови діяльності (оволодіння графічною системою мови та прийомами вилучення інформації), результат (розуміння тексту з різним ступенем точності).

У структурному відношенні читання, як будь-яка мовна діяльність, характеризується рівневим характером, що зумовлює поетапну роботу під час навчання читання. Більшість методистів виділяють такі етапи:

- 1) мотиваційно-спонукальний;
- 2) аналітико-синтетичний;
- 3) контрольнo-виконавчий.

Отже, навчання читанню будуватиметься так само, як навчання іншим видам мовної діяльності, тобто як процес поетапний, і матиме дотекстовий

етап: мотивацію, підготовку до читання, текстовий (власне читання) та після-текстовий етапи. Останній етап пов'язаний із переробкою, осмисленням отриманої інформації та контролем правильності її розуміння.

Виходячи з контингенту учнів профільних класів загальноосвітніх шкіл для формування та подальшого розвитку професійних іншомовних компетенцій міжкультурного спілкування чільне місце має займати навчання читання автентичної літератури за тим чи іншим профілем або майбутньою спеціальністю.

Визначаючи зміст навчання читання представляється у профільних класах загальноосвітньої школи є доцільним:

- сформулювати мету читання;
- вибрати стратегію читання;
- визначити тип тексту;
- визначити лексичні, граматичні та графічні опори у тексті;
- бути готовим до проведення кейс-аналізу (Case Study);
- аргументувати свою позицію.

1.2. Характеристика основних видів читання. Методи навчання читання

Читання не є стабільною діяльністю за результатом, ні в процесуальному плані. Таким чином, воно завжди виступає в одному з конкретних проявів – видів.

У сучасній методиці виділення видів читання проводиться за такими параметрами:

1) на основі психологічної установки (аналітичне та синтетичне читання). Аналітичне читання означає читання, що деталізує, тобто сприйняття відбувається по деталях (в даному випадку – це хороший засіб розкриття змісту тексту), синтетичне – цілісне сприйняття (велику роль відіграє само-

стійна робота, яка поєднується з аналітичним відпрацюванням у класі окремих частин тексту);

2) за ступенем участі рідної мови (перекладне/безперервне);

3) за ступенем допомоги учням (підготовлене/непідготовлене; читання зі словником та без нього);

4) за формою організації навчальної роботи (індивідуальне, фронтальне, класне/домашнє);

5) за кількістю матеріалу та глибиною опрацювання (інтенсивне/екстенсивне);

б) за цільовою спрямованістю та характером протікання процесу (вивчаюче, пошукове, ознайомлювальне, переглядове).

Найбільшого поширення набула класифікація, яка містить чотири види читання, які можуть бути переведені в систему дихатомічного поділу: за ступенем (глибиною) проникнення в зміст тексту можна виділити вивчаюче та ознайомлювальне читання, за швидкістю читання, оскільки такі види належать до швидкого читання (швидкість – найважливіша характеристика) – пошукове та переглядове [19]. В основу своєї класифікації покладені практичні потреби читачів: перегляд оповідання, статті, ознайомлення із змістом, пошук потрібної інформації, детальне вивчення мови та змісту [8].

Переглядове читання передбачає отримання загального уявлення про матеріал, що читається. Його метою є отримання найзагальнішого уявлення про основну тему тексту. Переглядаючи текст іноземною мовою, читач визначає собі, цікавить його дана проблематика чи ні. Підсумком переглядового читання може стати оформлення результатів прочитаного у вигляді короткого повідомлення, реферату чи резюме іноземною (чи рідною) мовою.

Ознайомлювальне читання (*reading for the main idea*) – це такий вид читання, при якому відбувається ознайомлення читача з інформацією, що міститься в тесті. Припускаючи, що той чи інший текст відноситься до області знань, що цікавить нас, читання відбувається з метою ознайомлення з конкретним змістом, причому цікавить не тільки загальна тема прочитаного,

а й те, що саме говориться щодо того чи іншого питання. Як правило, такий вид читання супроводжується оцінкою одержуваної інформації: зрозуміло/незрозуміло; цікаво/нецікаво, корисно/не корисно і т.д. Для винесення такого роду оцінки читач задовольняється розумінням загальної лінії змісту (канви прочитаного).

Пошукове читання – читання-перегляд певних матеріалів з метою пошуку конкретних даних (цифр, дат, графіків, визначень, статичних даних і т.д.) Читач вже має інформацію про те, що цікаві йому позиції містяться в тексті, що переглядається. Зусилля читача спрямовані на пошук необхідної йому інформації.

Вивчаюче читання передбачає максимально повне і точне отримання інформації із іноземного тексту. У зв'язку з необхідністю наступного відтворення прочитаного тексту необхідно дати собі установку на уважне прочитання, осмислення отриманої інформації, її інтерпретацію та наступне запам'ятовування. Тільки ретельне вивчення тексту, що читається, дозволить учням найповніше та достовірно осмислити отриману інформацію. Ступінь повноти розуміння має досягати 90-100%.

Як у зарубіжній, і у вітчизняній методиці існують різні підходи до класифікації видів читання залежно від цього, що покладено основою: психологічні, педагогічні чи методичні чинники.

Так, наприклад, методична класифікація робить акцент на цільову установку та умови, що визначають навчально-мовленнєву діяльність. Відповідно, її основу становлять навчальне читання та комунікативне читання учнів.

Слід зазначити, що розвиток умінь комунікативного читання – одна з основних цілей навчання іноземної мови, орієнтованих на її практичне використання. Даний вид читання має на увазі такий підхід до письмового тексту, у якому читач ясно уявляє собі результат майбутньої діяльності. Таке читання характеризується автоматизованістю техніки читання та високим рівнем розвитку рецептивних лексико-граматичних навичок, що забезпечує спрямо-

ваність уваги на зміст прочитаного, гнучкість комбінування прийомів, адекватних конкретному завданню читання (*reading strategies*) [29].

Що стосується класифікації видів комунікативного читання, то в її основі – конкретне комунікаційне завдання та направлення на ступінь повноти і чіткості вилучення інформації, що обумовлюють характер процесу читання. Данна класифікація відображає ті види читання якими користуються в реальності для отримання інформації: читання з вибіркоким вилученням інформації, читання з розумінням основного змісту, та читання з повним розумінням тексту (пошукове, переглядове та ознайомлювальне читання, що вивчає [29]; *scanning, skimming, reading for detailed comprehension* [2]).

Необхідною умовою ефективної організації навчання комунікативного читання є достатній рівень володіння іноземною мовою, відповідного до B1-B2 Загальноєвропейської шкали та вище. Для аспекту «читання» ці рівні мають на увазі розуміння текстів, побудованих на частотному мовному матеріалі повсякденного та професійного спілкування, а також розуміння статей та повідомлень з сучасної проблематики, автори яких займають особливу позицію чи висловлюють особливу думку [29].

У процесі навчання іноземної мови у профільних класах загальноосвітньої школи цей вид читання отримав назву інформативне читання, а цільова установка та умови, що визначають навчально-мовленнєву діяльність визначили низку специфічних ознак, які притаманні професійно-орієнтованому читанню. Це підпорядкованість професійній (профільній) діяльності залежність від:

- професійного тезаурусу читача;
- виконання функцій професійного вербального письмового спілкування;
- націленості на отримання професійно значимої інформації та передбачуване використання отриманої інформації.

Цілком очевидно, що ефективність інформативного читання і, відповідно, результативність опосередкованого профільного діалогу між тек-

стом та читачем, і між читачем та автором залежать від сформованості специфічних інтерактивних умінь комплексного іншомовного професійно-орієнтованого читання. У зв'язку з цим процес навчання інформативному читанню в профільних класах повинен бути спрямований на формування у учнів умінь, що сприяють оцінюванню професійної інформації; умінь, що сприяють присвоєнню інформації, що видобувається; умінь, що сприяють створенню нового продукту.

Однією з умов успішності такого навчального процесу може бути грамотно відібраний автентичний матеріал професійної (профільної) спрямованості та створені на його основі навчальні матеріали, а також розроблені автентичні завдання – завдання, пов'язані з професійною або профільною діяльністю.

Таким чином, інформативне читання, з одного боку, сприяє вдосконаленню комунікативної компетенції, а з іншого – дозволяє задовольнити професійні (профільні) інформативні потреби учнів, надаючи їм можливість у майбутньому самостійно здобувати знання з допомогою іноземної мови, цим сприяючи формуванню інтегральної професійно-особистісної компетентності: *learning to be* – вчитися бути; *learning to know* – вчитися знати; *learning to do* – вчитися робити; *learning to live together* – навчатися жити разом [2].

На наш погляд, учню профільного класу в його роботі з оригінальною літературою на іноземній мові, обов'язково знадобляться всі види читання, про які йшлося вище, тому що всі ці види читання взаємопов'язані, але в той же час кожен вид читання націлений на вирішення певних комунікативних завдань, залежно від типу тексту та мети, яку ставить перед собою читач.

Етапи навчання читання загальні, але відрізняється зміст їх основних компонентів: текст (мета та результати читання), завдання перед читанням та контроль розуміння повинні відповідати конкретному виду читання. Таким чином, основні етапи читання:

- 1) дотекстовий;
- 2) текстовий;

3) післятекстовий.

Отже, існують три засоби непрямого впливу на вид читання: сам текст та завдання, що виконуються перед читанням та під час читання тексту, а також умови, в яких протікає читання та спосіб контролю. У табл. 1.3 наочно представлені особливості текстів, які відповідають конкретним видам читання.

Таблиця 1.3

Особливості текстів для читання [8; 10; 13]

Ознайомча	Навчаюча	Оглядова
Відносно великі тексти, мовний матеріал легкий, що містить не більше 25-30% другорядної інформації	Інформативний, короткий, важкий в змістовому (підтекст, задум автора імпліцитні) та мовному відношенні	Достатньо великий, заголовок скоріше інформативний, вступ, підзаголовки, екстралінгвістичні фактори, що полегшують розуміння при швидкому читанні (не менше 400 слів, чим текст довше, тим легше його зрозуміти).

Представимо для наочності послідовність навчання різним видам читання у табличній формі (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Навчання різним видам читання [8; 10; 13]

<i>Навчаюче</i>	<i>Ознайомче</i>	<i>Оглядково-пошукове</i>
<i>Загальна характеристика</i>		

<p>Повільний вид читання не вголос без обмеження часу, неодноразове прочитання з вирішенням нових задач: переклад на рідну мову всього тексту або його фрагментів, самостійне читання зі словником.</p>	<p>Одноразове читання не вголос цілком, темп читання швидкий, перевірка розуміння основної інформації, виключення перекладу рідною мовою, тому що переклад протирічить природі ознайомчого читання.</p>	<p>Основна мета пошуку – змістовна інформація, темп читання дуже швидкий, використання екстралінгвістичних та когнітивних опор тексту, прийняття рішення про цільове використання інформації, знання структурно-композиційних особливостей текстів, проведення читання на великих за об'ємом текстах в формі читання про себе.</p>
<p><i>Передтекстовий етап</i></p>		
<p>Тексти ті самі, що і для ознайомчого читання, але слід звернути увагу на вправи направлені на зняття мовних труднощів: виконуються граматичні, лексичні, фонетичні вправи. Загострити увагу на вправах на мотивацію – складання асоціагам: прогнозування мовних засобів; вдосконалення навиків користування двомовним словником.</p>	<p>Вчитель може скласти приклади речень, що містять аналогічні мовні явища для зняття лексичних та фонетичних труднощів. Попередньо вивчити текст на схожу тему з метою нагадування лексики та виразів. Попередня бесіда вчителя. Розібрати схеми, таблиці, терміни. На основі ключових слів, попередніх питань, ілюстрацій, змісту зробити здогадку щодо змісту тексту. Виділити структурно-композиційні компоненти тексту (визначити заголовок, підзаголовки, зачин, основну частину, кінцівку)</p>	<p>По змісту це такі ж вправи, які для навчання ознайомчому читанню, але їх менше</p>
<p>Текстовий етап</p>		

<p>Мета: виконання поставленого комунікативного завдання. Вилучають основну та другорядну інформацію. Читається декілька разів (2-3), але з різними установками: перший раз визначається основна ідея тексту, можна дати завдання на виділення ключових слів/речень. Після цього вчитель контролює розуміння тексту на рівні значення (повноти розуміння) і на рівні сенсу (глибини розуміння). Виконуються також питально-відповідні вправи. Одна з можливих вправ – складання плану прочитаного тексту, користуючись ключовими словами внести зміни в готовий план, скласти діаграму, схему, заповнити запропоновану таблицю.</p> <p>Робот також повинна поводитись над лексикою та граматикую: знайти у тексті речення з визначеною граматичною конструкцією; знайти слова, що описують у тексті визначені поняття у кожному абзаці тексту та т.ін</p>	<p>Мета: виконання поставленого комунікативного завдання.</p> <p>Можливі завдання: прочитати текст та назвати два основних питання, котрі обговорюються в ньому; складіть перелік основних питань, розкритих в ньому; складіть з абзаців зв'язний текст і визначіть його основну думку.</p>	<p>Визначте тему тексту</p> <p>Продивіться весь текст, порівняйте своє перше враження з тим, що склалося після перегляду тексту.</p> <p>Скажіть, чи відображає назва тексту та вступ до нього одну й ту ж думку, основний зміст тексту.</p>
<p><i>Післятекстовий етап</i></p>		
<p>Контроль розуміння змісту тексту та його інтерпретація. Найбільш розповсюджений спосіб контролю – переклад.</p> <p>Виконують три види вправ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) репродуктивні (відтворення матеріал з опорою на ключові слова/речення – переказ тексту); 2) репродуктивно-продуктивні (уміння відтворювати та інтерпретувати текст); 3) продуктивні (використання отриманої інформації в ситуаціях природнього спілкування) 	<p>Проходить контроль розуміння основної інформації тексту. Можливі завдання:</p> <p>Вибірковий переказ тексту;</p> <p>Оцінка вилученої інформації (що було для вас найбільш цікавим і чому?)</p>	<p>Відсутній</p>

Велику допомогу в процесі навчання читання надають сучасні комп'ютерні технології, що дозволяють перейти від традиційних методик навчання читанню до інноваційних. Мова йде про розповсюджений спосіб читання, що полягає в тому, що в процесі читання можливий перехід з одного тексту на інший і третій, тобто той, хто навчається як би поринає в різноманітний контекст, так званий гіпертекст.

Гіпертекст – це нелінійно організований текст із усіма відомими функціями тексту та загальнотематичним наповненням. Гіпертекст керується гіпертекстуальною системою з асоціативними інформаційними сполуками частин через сервери або лінки, які дають можливість доступу до пункту з'єднання з текстами [32].

Необхідно розвивати в учнів уміння оволодіння гіпертекстовим простором, тобто вміння роботи в web-мережі, що дають можливість користувачам розробляти віртуальні проекти, створювати анімації та презентації за допомогою комп'ютерної програми PowerPoint на основі прочитання та вивчення досить великого текстового масиву в електронному вигляді. При цьому учні можуть мати значні проблеми з орієнтації у структурі гіпертекстового простору: іншомовних інтернет-об'єктах, а також інтернет-ресурсах. Завдання вчителя іноземної мови сформував в учнів уміння читати гіпертексти, перетворюючи інформацію з сайтів у живий дискурс. Зауважимо, що під дискурсом нами розуміється актуалізація тексту.

Не зупиняючись докладно на різних інтерпретаціях дискурсу, проте зазначимо, що серед дослідників, які займаються проблемами дискурсу, немає єдиної точки зору: деякі трактують дискурс використання мови у мові, треті – як об'єкт прагмалінгвістичного дослідження [32].

На наш погляд, найбільш правильним визначенням є те, яке було представлено нами вище на основі вивчення різних точок зору та визначень дискурсу, що мають місце в сучасній лінгвістиці.

Дискурсивний аналіз передбачає виділення нерозривних складових структури та змісту дискурсу з урахуванням соціальних, психологічних, культурно-значимих та прагматичних аспектів дискурсу.

Отже, під час навчання читання в гіпертекстовому просторі основною одиницею всіх видів інформації вважатимуться певним чином структурований текст, в якому інформація представлена багатошарово та розділена на окремі складові (вузли), що різняться на вигляд. Визначальним чинником якості гіпертексту є можливість вибору вузлів через всілякі примітки до мультимедійного змісту вузла, (самі вузли визначаються за так званою етикеткою, назвою), а також через інформаційне склепіння, основний текст та лінки.

Гіпертекст має декілька поверхонь, але не має ні початку, ні кінця. Гіпертекстова мережа поєднує через лінки множинні гіпертексти, е-тексти (де е-текст – це лінійно організований текст, вбудований у гіпертекстову мережу) та паратексти (мережеве оточення основного тексту, що складається з текстів різних жанрів та текстових елементів у різному оформленні). У гіпертекстах спостерігаються також виступаючі, такі, що проявляються або автоматично спливаючі тексти. Вони містять лінійні, ієрархічні, модульні та мультимедійні тексти [32].

У профільних класах загальноосвітньої школи учні опановують уміння читання різних жанрів наукової та довідкової літератури, починаючи з реферативних інформаційних повідомлень у реферативних збірках наукових праць та закінчуючи читанням автентичних наукових статей, а іноді й монографій, розміщених в електронному вигляді та маючих численні посилання в гіпертекстовому просторі, що містить величезні масиви інформації.

Інтерес молоді до високих технологій значною мірою сприяє on-line читанню. Почнемо з того, що вже зі шкільної лави учням знайомий такий предмет, як інформатика, а відповідно саме у школі формуються навички та вміння роботи в комп'ютерних класах, які надалі розвиваються на заняттях з іно-

земної мови під час читання, виконання певних завдань, самостійної роботи учнів.

Учні дуже активно стежать за розвитком інформаційних технологій, появою нових гаджетів, комп'ютерних програм, мобільних пристроїв, і в цьому сенсі виникає дивовижний парадокс: з одного боку технологічні досягнення, прогрес у розвитку інформаційних технологій ведуть до намагання все це випробувати і застосовувати найінтенсивніше з добрими намірами, а з іншої сторони ті ж суперсучасні пристрої та технічні новинки викликають у молодих людей, особливо з незміцнілою психікою, підвищену збудливість, бажання поринути у віртуальний простір, уникнути реального спілкування.

І все-таки, незважаючи на «побічний ефект», наявність різноманітних мобільних пристроїв, планшетів, ноутбуків у повсякденному житті молоді грає дуже позитивну роль, даючи молодим людям можливість читати не лише стаціонарно (в школі, у бібліотеці чи вдома), але й в інших місцях, де є on-line доступ (електрички, громадський транспорт, метро, кафе). А саме головне, читання здійснюється не на паперових носіях, що часом буває незручно через обсяг (журналу, газети) або тяжкість (книги, збірника, підручника) того чи іншого видання. Саме мобільні пристрої стимулюють процес читання (і не лише художньої літератури).

Більшість учнів приходять на заняття з іноземної мови зі своїми планшетами, що значною мірою полегшує завдання викладача (особливо, якщо профільний клас займається не в комп'ютерному класі) з навчання читання на електронних носіях. Як правило, учні навіть молодших класів вже не погано читають web-сторінки, вони знайомі зі стилем викладу, структурною оформленістю і т.д., а відповідно вчителю потрібно менше часу на пояснення методичного характеру. Деякі найактивніші учні самі підбирають за завданням вчителя цікаві та актуальні в профільному або професійному значенні публікації іноземною мовою.

Але іноді, незважаючи на наявність необхідних навичок володіння комп'ютерними технологіями, учням часто цього стає недостатньо для ефек-

тивного пошуку та прочитання необхідної інформації іноземною мовою: важлива скрупульозна підготовча робота як вчителя, так і учня з виконанням різноманітних підготовчих вправ та роз'яснення правил пошуку та оформлення того чи іншого тексту (документа): чи це діловий лист, запит, пропозиція, рекламація тощо (якщо мова йде про бізнес тексти); або інструкції, бюлетені, патенти та ін. (якщо йдеться про технічну документацію); статті, доповіді, монографії (якщо йдеться про наукову літературу). Вчитель, попередньо ознайомившись з відповідними сайтами, може запропонувати їх учням, або дати можливість їм самим вибрати як пошукові системи, так і сайти, які стимулюють учнів до профільного або професійного читання, розвивають їх пізнавальні здібності, а також професійні вміння, пов'язані з пошуком необхідної інформації.

У цьому сенсі зростає роль навчально-методичного забезпечення розробленого викладачем (бажано в електронному вигляді), що містить не тільки різноплановий текстовий матеріал, але, в першу чергу, вправи та завдання, виконання яких допоможе учням опанувати різні види читання текстів, їх композиційну та змістовну структуру. Безумовно, навчання читання у профільних класах проходить відповідно до певних етапів навчання, і це не лише етапи, що відповідають структурній ієрархії загальної освіти: молодша, середня та старша школа.

Так, якщо на першому етапі навчання читання потрібно виконання великої кількості вправ спрямованих на оволодіння мовним матеріалом (мета – формування умінь точного розуміння одиниць тексту), то на наступних етапах необхідне виконання завдань, що відображають реальні ситуації профільної діяльності майбутніх студентів [32] (написання анотацій статей, підбір текстів з метою вирішення проблемних завдань, осмислення зарубіжного досвіду на основі прочитання статей з профілюючої галузі знання), а на старших етапах найважливішим є розвиток умінь здійснювати обробку отриманої з тексту наукової інформації (йдеться про оригінальну науково-технічну літе-

ратуру зі спеціальності), інтерпретацію прочитаного з висловлюванням власної позиції та ставлення до прочитаного.

На закінчення слід наголосити, що комп'ютерні технології багато в чому повинні сприяти підвищенню інтересу до читання оригінальної науково-технічної та спеціальної літератури іноземною мовою, а також допомогти переходу на якісно новий рівень підготовки майбутніх студентів у профільних класах загальноосвітньої школи.

Отже, читання є рецептивним видом мовної діяльності, що передбачає вилучення інформації, що міститься в тексті, включаючи відтворення у процесі читання авторського задуму. Основні види читання, класифіковані більшістю вітчизняних лінгвістів та методистів: переглядове, пошукове, ознайомлювальне, вивчаюче, хоча в іноземній методичній літературі різноманітність різних видів читання набагато більша.

1.3. Розвиток та контроль рецептивних умінь у школярів профільних класів

У сфері читання для розвитку та контролю рецептивних умінь у школярів профільних класів ставиться завдання вдосконалення трьох (найпоширеніших видів читання: читання з розумінням основного змісту тексту (*reading for the main idea*), читання з повним розумінням тексту (*reading for detail*), читання з вибіркоким вилученням потрібної чи цікавої інформації (*reading for specific information*). Навчання всіх трьох видів читання ведеться із урахуванням автентичних текстів, відповідних віковим інтересам учнів.

Для навчання читання відповідно до вимог профільного рівня учні навчаються читати різні типи текстів: художні, науково-популярні, публіцистичні (газетні, журнальні статті), функціональні (вивіски, оголошення, карти, плани, таблиці, рекламні проспекти тощо). Текст, як відомо, характеризуєть-

ся приналежністю до того чи іншого стилю: публіцистичного, ділового, розмовного. Для старших класів особливе значення мають науково-популярні тексти, тексти профільної спрямованості, які наближають старшокласників до майбутньої професійної діяльності.

Читання вголос є, з одного боку, засобом для вдосконалення техніки читання та вимовної сторони мови, а з іншого – в силу своєї допоміжної комунікативної функції: учні ставляться у ситуації, коли вони повинні прочитати відомий текст іншим людям, щоб ознайомити їх із невідомим змістом, або знайти речення з тексту для аргументації своєї думки.

Читання про себе є основною формою читання. Продовжується робота з удосконалення та розвитку умінь, необхідних для розуміння прочитаного як на рівні значення, так і на рівні змісту. До кінця навчання учні повинні опанувати такі вміння, як: *anticipating, predicting, deducing meaning of words by context/ analogy / synonyms / definitions / word formation / picture use / dictionary use, identifying the topic, understanding relations між topic sentences і topic, understanding unrelated ideas, interpreting maps, charts, etc., / distinguishing facts and opinions, taking notes, outlining, summary / writing, using reference materials, etc.*

Велике значення надається самостійному зверненню учнів до лінгвокраїнознавчого довідника, у завдання якого входить, по-перше, розширити загальноосвітній кругозір учнів за допомогою ознайомлення їх із країнознавчими відомостями, по-друге, сформулювати потребу та розвинути вміння користуватися довідковою літературою типу лексиконів, енциклопедичних словників, стимулюючи цим пізнавальну активність старшокласників.

Слід зазначити, що, приступаючи до текстової діяльності, важливо познайомити школярів зі структурою тексту. Учням профільних класів важливо знати, що кожен текст характеризується структурною оформленістю, тематичною єдністю, інформаційною завершеністю, логічною взаємообумовленістю всіх його компонентів. Для науково-популярних текстів характерна чітка композиція: вступ, де дається основна теза, коротка характеристика

описуваного предмета, явища, в основній частині відбувається розгортання головної тези, а в узагальненні зазвичай описується ефективність наукового відкриття.

Велике значення надається накопиченню термінологічної лексики, оволодінню лексико-граматичним матеріалом, необхідним для розуміння прочитаного, приділяється увага прийомам словотвору (афіксація), стилістичним особливостям.

Використання неавтентичних/автентичних текстів профільної спрямованості сприяє розвитку всіх видів читання, що важливо для старшокласників, адже кожен вид читання пов'язаний із вирішенням певних комунікативних завдань. Водночас, варто зауважити, що в основній школі текстова діяльність спрямована на формування та розширення фактичних, практичних знань, наукових уявлень, розвиток потенційного словника учнів, значного розширення знань граматичного матеріалу, а в старшій школі – формування у старшокласників логічного та аналітичного мислення, уміння міркувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

Для профільних класів, які працюють з професійно-орієнтованими текстами, важливе значення має смислова та інформаційна складові, а також психологічний та емоційний вплив на слухача, динаміка сюжету, логічність та послідовність матеріалу.

Формування розумових дій в учнів профільних класів відбувається поетапно. Текстова діяльність сприятливо позначається на розвитку розумової діяльності старшокласників. Увага учнів звернена на зміст тексту, вони простежують розвиток подій у тексті, відстежують частотність та чергування явищ і понять вже відомих й нових.

При роботі з текстом іноземна мова вибудовує гармонійні відносини між знаннями різних предметних областей, дозволяє зрозуміти і усвідомити вивчені поняття та явища з позиції нової інформації. Процес накопичення нових знань продовжується до тих пір, поки старшокласники відчують інте-

рес до проблеми дослідження. А під час обговорення проблеми та пошуку потрібного рішення учні щоразу виходять на новий рівень досягнення.

Читання нового тексту також відбувається без попередньої підготовки. Читанню передуює опрацювання нового для учнів мовного матеріалу, потім настає сам процес читання. Однак на старших етапах навчання учні можуть одразу приступати до читання, при цьому самостійно виділяючи невідомий мовний матеріал для подальшого вивчення. Цей режим сприяє активізації розумових процесів за рахунок створення ситуації ускладнення. Труднощі є переборними, оскільки читання нових текстів спирається на досвід учнів, отриманий на попередніх етапах навчання.

Безперечним плюсом післятекстового етапу є те, що він несе у собі репродуктивний характер. За допомогою мовних, мовленнєвих та змістовних опор тексту старшокласники самостійно вибудовують складні висловлювання англійською мовою, вчать розмірковувати та логічно мислити, висловлювати свою думку.

Таким чином, використання читання під час уроків англійської в старших класах забезпечує накопичення предметних знань за профілем навчання та сприяє розширенню простору знань учнів засобами іноземної мови. Досвід, набутий у процесі читацької діяльності, розвиває асоціативне мислення, яке допомагає школярам створювати нові, нестандартні, оригінальні ідеї, що розвиває фантазію, уяву, а також сприяє розвитку пам'яті.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК УМІНЬ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

2.1. Формування дослідницьких умінь засобами аналітичного читання

Вищим рівнем розвитку умінь є дослідницькі, які передбачають уміння застосовувати певні прийоми наукового методу пізнання в умовах вирішення навчальної проблеми, у процесі виконання навчально-дослідницького завдання. Це потребує розвиток в учнів здатності до самостійних спостережень, дослідів, які набуваються у процесі вирішення дослідницьких задач, що, у свою чергу, передбачає спроможність учня здійснювати аналіз, синтез, проводити виокремлення суттєвих ознак, робити порівняння, узагальнення та висновки. Відтак, дослідницькі вміння постають сукупністю систематизованих знань, умінь і навичок особистості, поглядів і переконань, які визначають функціональну готовність учнів та студентів до творчого пошукового розв'язання пізнавальних задач [26].

При цьому можна говорити про розгорнуту класифікацію дослідницьких умінь: операційні дослідницькі вміння (до них відносяться розумові прийоми і операції, які застосовуються в дослідницькій діяльності: порівняння, аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення, висунення гіпотези, співставлення, узагальнення та інші розумові операції); організаційні дослідницькі вміння (включають у себе застосування прийомів самоорганізації в науково-дослідній діяльності, планування науково-дослідної роботи, проведення самоаналізу та самоконтролю, регуляція своїх дій у процесі дослідницької діяльності); практичні (технічні) дослідницькі вміння (опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій та обробка даних спостережень, впровадження результатів в практичну діяльність); комунікативні дослідницькі

вміння (необхідні для застосування прийомів співробітництва в процесі дослідницької діяльності, для здійснення взаємодопомоги, взаємоконтролю обговорення результатів). Дослідницькі вміння можливо формувати також і в учнів початкової школи.

Формування компетентності в читанні задовольняє потреби у практичному застосуванні іншомовних знань, що здобуваються на заняттях майбутніми вчителями англійської мови. Читання як рецептивний вид мовленнєвої діяльності, спрямований на сприйняття та розуміння писемного тексту, є складовою комунікативної діяльності людини, оскільки забезпечує писемну форму спілкування [1, с. 370].

Мотивом читання як комунікативної діяльності є спілкування, а метою – отримання необхідної інформації, причому робота з текстом може переслідувати різні цілі: іноді потрібно лише визначити, про що цей текст, в інших випадках важливо зрозуміти основну чи нову інформацію, задум автора, підтекст. Той, хто читає, як правило, завжди прагне отримати інформацію найекономнішим способом, тому його читання відбувається в різному темпі і характеризується гнучкістю як ознакою зрілого читання [1, с. 373].

Отже, під час формування компетентності в читанні в залежності від комунікативної мети, яка ставиться учителем на уроці, та від характеру тексту використовуються такі види читання:

- 1) з розумінням основного змісту тексту (ознайомлювальне читання);
- 2) з метою пошуку необхідної інформації чи інформації, яка цікавить (переглядове читання);
- 3) з повним розумінням змісту тексту (вивчальне читання) [1, с. 377].

Читання з повним (детальним) розумінням тексту (вивчальне читання) має своєю метою досягнення максимально повного і точного розуміння інформації тексту і критичного осмислення цієї інформації. Однією з цілей такого читання є формування вмінь самостійно долати труднощі мовного та смислового характеру. Це вдумливе читання, яке здійснюється у повільному темпі, а

його об'єктом є «вивчення» не мовного матеріалу, а тієї інформації, що подається у тексті [1, с. 378].

Такий вид читання має аналітичний характер. Одним із важливих завдань аналітичного читання є одержання інформації з тексту, що містить певні труднощі в мовному матеріалі чи змісті [2, с. 19]. Під час навчання аналітичного читання збільшення часу роботи студентів з іншомовним матеріалом допомагає розвивати їхні навички самостійної роботи у процесі вивчення іноземної мови, полегшує засвоєння і запам'ятовування матеріалу, що вивчається, сприяє формуванню та розвитку вмій передачі прочитаної інформації іншим, а також умінь аналізувати та обговорювати отриману інформацію, переосмислювати її, тобто відбувається фасилітація розвитку вмій критичного мислення.

Отже, можна розглядати навчання аналітичного читання не лише як рецептивний, але й як репродуктивний і продуктивний вид мовленнєвої діяльності [3, с. 36]. Варто зазначити, що читання художніх творів в оригіналі є складною і багатоплановою роботою, яка вимагає врахування етапу навчання й інтересів майбутніх учителів, ступеня їх інформованості та рівня підготовки до сприйняття (з метою подальшого опрацювання) тієї інформації, що містить у собі текст [2, с. 60]. З метою уточнення переліку необхідних вмій, які входять до складу компетентності майбутніх учителів англійської мови в аналітичному читанні, варто проаналізувати обов'язкові вміння читання англійською мовою, які визначені програмою «Базові державні стандарти» (*The Common Core State Standards*) для учнів закладів середньої освіти США [4].

Ця програма є результатом освітньої ініціативи, яка спрямована на встановлення узгоджених стандартів освіти в усіх штатах, забезпечення чітких та послідовних навчальних цілей та готовності випускників продовжити навчання в закладах вищої освіти. Розглянемо критерії, які окреслюють основні характеристики вмій читання англійською мовою як рідною мовою

для оволодіння учнями у кожному класі та допомагають забезпечити формування та розвиток умінь розуміння та засвоєння інформації [4].

На початковому ступені навчання (дитячий садок, перший клас) формуються такі вміння читання: за допомогою підказок і підтримки запитувати і відповідати на питання щодо ключових деталей у тексті; переказувати прочитане оповідання, включаючи найголовніші деталі; знаходити та описувати головних героїв, місце дії та найголовніші події твору; висловлювати свої думки щодо тексту; переказувати його та демонструвати розуміння його головних ідей та цілей. Учні другого та третього класів повинні також вміти задавати та відповідати на запитання, які стосуються аналізу тексту та знання його ключових деталей; визначати центральну проблему, мораль чи ідею оповідання; описувати реакцію героїв на основні події та проблеми твору; демонструвати розуміння теми твору; описувати риси характеру та почуття персонажів оповідання та пояснювати, як їх дії сприяють розвитку подій.

На кінець п'ятого класу до переліку базових умінь читання включені такі вміння: аналізувати прочитане оповідання з використанням прикладів з тексту; визначати тему твору за допомогою ключових деталей тексту; узагальнювати прочитане; детально описувати персонажів чи події твору, спираючись на конкретні деталі; точно цитувати текст, пояснюючи основні події, роблячи висновки; визначати тему твору, включаючи опис реакцій героїв на ці події; узагальнювати текст; порівнювати і зіставляти двох або більше персонажів, місця дії або події твору, звертаючи увагу на конкретні деталі у тексті. На середньому ступені навчання (6-7 класи) повинні бути сформовані такі вміння: наводити докази на підтвердження аналізу експліцитної та імпліцитної інформації; визначати тему або центральну ідею тексту та спосіб її передачі за допомогою певних деталей; надати об'єктивний короткий переказ тексту; описувати, як розгортається сюжет у серії епізодів, та як персонажі реагують на це або змінюються впродовж оповідання; аналізувати розвиток теми протягом оповідання; аналізувати, як взаємодіють окремі елементи оповідання (наприклад, яким чином місце дії впливає на формування героїв

чи сюжет). Більш того, учні 8 класу повинні додатково вміти аналізувати розвиток теми, включаючи її зв'язок із героями, місцем дії та сюжетом; розглядати, яким чином певні рядки діалогу чи випадки в оповіданні спонукають до дії, розкривають риси персонажа чи підводять до рішення. В старших класах (9-10 класи) більше уваги приділяється вмінням наводити вагомі та ґрунтовні докази під час аналізу експліцитної та імпліцитної інформації; детально аналізувати розвиток теми, включаючи її виникнення, формування та уточнення за допомогою конкретних деталей; аналізувати, як комплексні персонажі (наприклад, із різними або суперечливими мотиваціями) розвиваються протягом оповідання, взаємодіють з іншими персонажами, впливають на розвиток сюжету або теми.

Випускники старшої школи (11-12 класи) повинні володіти вміннями пошуку вагомих доказів, включаючи визначення невирішених проблем в оповіданні; вміннями визначення двох або більше тем або центральних ідей тексту та аналізу їх розвитку протягом оповідання, включаючи те, яким чином вони взаємодіють і будуються одна на одній; вміннями аналізувати вплив вибору автора щодо розвитку та співвіднесення елементів оповідання (наприклад, де відбувається історія, як впорядковуються дії, як вводяться та розвиваються герої).

Таким чином, оволодіння зазначеними вище вміннями читання англійською мовою як рідною мовою повністю забезпечує всебічне розуміння та засвоєння інформації під час навчання аналітичного читання майбутніх учителів. Розуміння тексту як одиниці найвищого мовного рівня, психологічне обґрунтування процесу сприйняття цілого тексту та інші фактори, які враховуються під час навчання аналітичного читання, визначають конкретні інтенсивні шляхи опрацювання текстової інформації. Вважаємо, що аналітичне читання є дієвим засобом фасилітації розвитку іншомовних навичок і вмінь, умінь критичного мислення та шляхом підвищення ефективності формування професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови.

2.2. Методики аналітичного читання художніх творів як засіб формування майбутньої англійськомовної компетентності школярів

Завданнями аналітичного читання є: навчити студентів здійснювати лінгвостилістичний аналіз оригінальних художніх текстів; опрацьовувати мовні зразки, типові моделі та кліше, які демонструють функціонально-стильові особливості сучасної англійської мови; розвинути навички аналізу лексичних одиниць (виявлення полісемії, підбір синонімів, антонімів); розвинути навички перекладу англійського тексту українською мовою; систематизувати та розширити словниковий запас; розвинути комунікативні навички; сформувати здатність обговорювати й аналізувати художні твори з позицій ідейного змісту, композиційних та індивідуально-стилістичних особливостей.

Аналітичне читання сприяє досягненню низки результатів навчання. Зокрема, студенти опановують синтаксичні, семантичні, граматичні та фонетичні закономірності англійської мови; типові моделі та кліше, які демонструють функціонально-стильові особливості сучасної англійської мови; алгоритм комплексного філологічного, стилістичного та граматичного аналізу художнього тексту; вчать розуміти зміст прочитаного художнього тексту відповідного рівня складності та обсягу матеріалу й передати зміст прочитаного тексту в усній та писемній формі, застосовуючи вивчені структурні елементи мовлення; писати есе, стислі перекази, короткі оповідання, критичні огляди. Правильно сплановане читання художніх англомовних творів є важливим джерелом формування soft skills та фахових компетентностей студента і слугує основою для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, а відтак, є невід'ємною складовою усього процесу навчання іноземної мови.

У контексті нових підходів і змін у стратегіях навчання іноземної мови та мовної освіти, аналітичне читання творів художньої літератури країни, мова якої вивчається стає важливим і невід'ємним аспектом навчання іноземної мови, при цьому поняття «аналітичне читання» вимагає нового осмислення, а

його реалізація як невід'ємного компонента навчання потребує розроблення низки методичних положень, пов'язаних з його проведенням і організацією.

Робота з художнім текстом розширює світогляд студентів, розвиває логіку, інтелект, пізнавальні інтереси. Вона дозволяє студентам розуміти іноземну мову у її соціально-культурному контексті, вчить бачити її стильову різноманітність, розуміти її експресивний потенціал. Інформація (фактична, соціокультурна, історична, країнознавча тощо), одержана з текстів для аналітичного читання, стимулює самостійність мислення, спонукає до ініціативного мовлення, у якому учні вчаться відображати свої суб'єктивні погляди, інтереси та життєву позицію. При правильній організації роботи з аналітичного читання у майбутніх учителів іноземних мов формується художній смак, вони вчаться аналізувати й узагальнювати, аргументувати та контраргументувати.

Аналітичне читання надає унікальну можливість вивчати іноземну мову в найбільш розвинутій формі її існування, у художньому, автентичному, авторському тексті, який містить незрівнянне з жодною іншою формою мовної реалізації багатство мовних засобів та соціокультурної інформації [25].

Отже, аналітичне читання художніх творів відіграє провідну роль у пізнанні дійсності, вивченні іншої культури, формуванні позитивного ставлення до країни та народу, мова якого вивчається, а художній текст розглядається як одна з важливих форм комунікації, яка є механізмом становлення індивіда як соціальної особистості.

Характерними ознаками автентичного, художнього тексту є комунікативна цілісність, професійна спрямованість, змістовність, ситуативна відповідність, підпорядкованість мовним стандартам мови оригінала, підпорядкованість соціокультурним стандартам країни, мова якої вивчається. Дослідники Є. Носович і Р. Мільруд, аналізуючи автентичність навчальних текстів, знаходять цілу низку ознак автентичності: структурна автентичність: логічна побудова тексту, тема-рематичних поєднань, що забезпечують комунікативну цілісність тексту, відповідність змісту й форми; лексико-

фразеологічна автентичність: раціональний відбір лексичного і фразеологічного матеріалу для досягнення автентичності мовленнєвої діяльності учнів; граматична автентичність: використання притаманних для даної іноземної мови та найбільш уживаних в сучасному її варіанті граматичних структур; функціональна автентичність: природність відбору лінгвістичних засобів для вирішення мовленнєвого завдання та навчання студентів оптимально використовувати в конкретній ситуації відповідний спосіб вираження думки [20, с. 24].

У традиційній методиці викладання іноземної мови виокремлюють три етапи роботи над автентичним, художнім текстом: дотекстовий етап (*Pre-Reading Activities*) (спрямування уваги студентів на читання та розуміння тексту) передбачає формування вмінь смислової та мовної антиципації, яка забезпечує підготовку до сприймання тексту за рахунок активізації фонових завдань і досвіду учнів. На цьому етапі доцільно використовувати вправи, орієнтовані на вироблення мотивації та підготовки студентів до читання твору. Ці вправи мають бути комунікативного характеру та спрямовані на створення здогадок про що йдеться у тексті, які рекомендується виконувати у різних режимах (індивідуальному, парному, груповому) [6].

Викладачеві слід повідомити факти з життя і творчої діяльності автора, окреслити проблему, яка розглядається у тексті, запитати, які твори цього автора читали діти. Якщо в запропонованій книзі містяться ілюстрації, фото або інший графічний матеріал, то слід звернути на них увагу, запитати, як вони пов'язані з текстом, які емоції викликають, тощо.

Доречно попросити учнівописати людей або події, що зображені на фото, аби пригадати вже вивчений лексичний і граматичний матеріал. Такі запитання не лише спонукають до розмови іноземною мовою, а й стимулюють розвиток уяви та бажання висловити власну думку англійською мовою, пробуджують зацікавленість і мотивацію до подальшої діяльності, виявляють обізнаність стосовно заданої теми. Перед читанням твору вважаємо за необхідне подавати короткий лексичний коментар, який містить словник із тлума-

ченням складних лінгвоодиниць (географічних назв, власних імен тощо). Такі коментарі сприяють кращому розумінню твору й підвищують мотивацію до читання оригінального іншомовного тексту, який стає більш зрозумілим і легким для сприйняття [2]. Звичайно, дотекстові вправи поступаються кількістю післятекстовим, бо мають на меті ознайомити читача з темою твору та поглибити знання, пов'язані з лексичним матеріалом [1, с. 38].

Отже, дотекстові вправи закладають основу для стійкості лексичної навички і спроможності студентів на наступному етапі (ре)продукувати лексичні одиниці у спілкуванні, щоб досягти лексичної правильності мовлення сформувати автоматизми, необхідні для адекватного функціонування цілісного мовленнєвого механізму у процесі розвитку студента як особистості і фахівця [7].

Текстовий етап (*Active Reading*) (безпосередня робота з текстом). Мета цього етапу полягає у тому, щоб сфокусувати увагу на змісті тексту (час опрацювання тексту регламентується вчителем залежно від обсягу і складності тексту). На цьому етапі роботи доречно запропонувати прочитати текст і звернути увагу на те, як автор змальовує природу, інтер'єр, атмосферу в сім'ї тощо; з'ясувати, як автор сприймає те чи інше явище; схарактеризувати героїв; відстежити особливості авторського стилю, добір лексики; скласти план до тексту; розбити текст на уривки, дати їм назву; відповісти на проблемні запитання за змістом; визначити основну ідею тексту; визначити ставлення автора до своїх героїв; схарактеризувати поведінку героїв тощо [4].

Післятекстовий етап (*Post-Reading Activities*). Мета цього етапу – контроль розуміння прочитаного шляхом виконання післятекстових вправ. На цьому етапі здійснюється перевірка розуміння тексту, обговорення змісту прочитаного, усне або письмове викладення основної думки тексту, пошук фактологічної інформації, творче використання мовленнєвого матеріалу, виклад та аргументування власних думок і поглядів на ту чи іншу проблему [7].

Доречні запитання стосовно основної інформації тексту, вправи на пошук певних фактів, характеристики персонажів, причин і наслідків дій тощо, виконання тестів множинного чи альтернативного вибору з метою перевірки розуміння студентами основної інформації та важливих деталей, переклад речень з англійської на українську та навпаки, вибір з тексту слів/ словосполучень/фраз для використання у власних висловлюваннях, переказ тексту з вираженням свого ставлення до проблеми, персонажів, їх дій, оцінка тексту. Відтак, вихідним критерієм для створення системи вправ слугували етапи роботи з текстом: дотекстовий (*Pre-Reading Activities*); текстовий (*Active Reading*); післятекстовий (*Post-Reading Activities*).

Автентичні тексти для аналітичного читання з навчального посібника О. Рогульської, О. Тарасової «*Enjoy Your Home-reading*» структуровані у вісім розділів, кожен з яких містить різноманітні завдання для розвитку навичок читання, говоріння та творчого письма; формування мовної та мовленнєвої компетенцій; збагачення словникового запасу учнів. Запропоновані в навчальному посібнику лексико-граматичні та комунікативні вправи сприяють розвитку творчих здібностей школярів, асоціативного, критичного мислення, логічної пам'яті. Значну частину становлять вправи на переклад, спрямовані на закріплення словникового матеріалу і контроль засвоєної лексики. Тестові завдання перевіряють увагу студентів при читанні (фактичний матеріал), а також розуміння тексту. Вправи пропонуються як для аудиторної, так і для самостійної роботи, що забезпечує активність учнів та інтенсивність їхньої навчальної діяльності. Кожний розділ містить тематичний словник, який спрямований на збагачення лексичного (активного та пасивного) запасу.

Значна увага приділяється традиційно проблемним аспектам англійської лексики: фразовим дієсловам, вживанню прикметників, сталим виразам тощо. Завдання для обговорення тексту містять питання для дискусії в парах і групах, коментування, характеристику персонажів, питання, що стосуються проблематики оповідань, особливостей авторського стилю, завдання для розвитку писемного мовлення, а сам текст містить пізнавальний матеріал і слу-

гує основою для аргументування, бесіди та дискусії. Зміст текстів відповідає освітнім і виховним вимогам до вивчення англійської мови як навчального предмета.

Отже, правильно сплановане читання художніх англомовних творів є важливим джерелом формування *soft skills* та фахових компетентностей студента й слугує основою для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, а відтак, є невід'ємною складовою усього процесу навчання іноземної мови.

2.3. Аналітичне читання професійних текстів: проблеми та перспективи розвитку інформаційно-аналітичних умінь

Під час роботи над англомовним текстом, як відомо, слід враховувати його два інформаційні плани – зміст та сенс прочитаного. Для розуміння змісту (фактологічної інформації) тексту вагомими є розуміння його мовних засобів на основі їх впізнавання, комбінування їх значень, встановлення асоціативних та понятійних зв'язків між ними. Розуміння ж смислової, імпліцитно-вираженої інформації передбачає володіння такими операціями як узагальнення, зіставлення окремих фактів.

У зв'язку з цим на передтекстовому етапі роботи з англомовним художнім текстом для аналітичного читання раціональним є підготувати самостійну роботу учнів із пошуку додаткової інформації про автора, проблему, яка розглядається в тексті, ознайомлення зі значеннями реалій лінгвокраїнознавчого та країнознавчого характеру. Метою цього етапу роботи є підготовка учнів до розуміння фактологічної та імпліцитно-вираженої інформації в прочитаному [29; 31].

Процес поетапного навчання аналітичному читанню англомовних текстів повинен мати керований характер завдяки використанню вправ-завдань з інструкціями, пам'ятками, які вказують на способи виконання учнями дій, спрямованих на розуміння смислових елементів у тексті.

На текстовому етапі виконуються дії з метою розуміння загального змісту, встановлення речень, які несуть основне смислове навантаження, опорних семантичних віх. Відтак, вправи на цьому етапі спрямовані на оволодіння учнями операційним механізмом, як складовою ознайомлювального читання.

Вправи можуть бути наступні:

- 1) скласти план прочитаного;
- 2) знайти у тексті уривки, які коментують ряд тверджень, питань (за змістом тексту);
- 3) підібрати заголовки абзацам, складні синтаксичні цілі;
- 4) встановити необхідну послідовність у подіях;
- 5) визначити логічну послідовність у комунікативно-вагомих відрізків тексту;
- 6) виключити презентації у вигляді серії зображень, які не відповідають змісту тексту.

Із метою формування рецептивних навичок та вмій для оволодіння читанням з елементами аналізу, корисними для точного та повного розуміння тексту на рівнях значення та сенсу будуть такі вправи:

- визначити семантику лексичних та граматичних засобів, комунікативні функції у конкретних контекстуальних умовах;
- здогадатися про значення незнайомих слів за словотворчим аналізом, контекстом на основі встановлення понятійних та асоціативних зв'язків між складовими композиційно-смислової структури тексту;
- знайти у тексті лексичні засоби спілкування як джерела національно-культурної інформації, визначити їх семантику (фонова лексика, країнознавчі знання, реалії);
- диференціювати основну інформацію від другорядної;
- встановити причинно-наслідкові зв'язки у фактах, подіях, явищах;
- тестові завдання (альтернативні, множинного вибору, перехресні, на встановлення потрібної послідовності у подіях, діях) [29; 31].

Вищеназвані вправи передбачають навчання учнів розумінню фактологічної інформації поряд із імпліцитно вираженою.

Завершальний етап роботи з текстом для аналітичного читання сприяє формуванню в учнів старших класів комунікативної компетенції завдяки використанню творчих завдань, створення умов для оволодіння ними комунікативними намірами, що становлять зміст основних функціонально-сміслових типів діалогічної (діалог-етикет, діалог-розпитування, обмін думками) та монологічної (монолог-опис, монолог-оповідання, монолог-міркування, комбіновані зв'язкові монологічні висловлювання) форм іншомовного говоріння.

Суттєвим для цього етапу є інтегроване використання сучасних педагогічних технологій, зокрема, навчання у співпраці при роботі над проектом за змістом та досліджуваної проблеми в прочитаних учнями текстах, близьких за тематикою.

Додаткова інформація, яка отримується учнями в мережі Інтернет для участі в проекті з питань, що обговорюються в зв'язку з прочитаними текстами, дозволяє їм мотивовано та аргументовано висловлювати оцінні судження щодо характеристики подій, епохи, поведінки дійових осіб та, загалом, зрозуміти і передати повніше і точніше зміст прочитаного.

Пропонована модель навчання аналітичному читанню, як мети і як засобу навчання іншомовному, спілкуванню сприяє інтегративному розумінню учнями текстів на рівнях значення та змісту, слугує формуванню комунікативної компетенції (лінгвістичної, мовленнєвої, навчально-пізнавальної, соціокультурної) і, загалом, розвитку навички критичного мислення та творчої особистості учня, готової та здатної брати участь у міжкультурній комунікації англійською мовою. Цьому, безумовно, сприятимуть інформаційно-аналітичні уміння учнів, сформовані в них під час аналітичного читання текстів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, відповідно до окресленої мбети та поставлених завдань, можемо зробити наступні висновки.

1. Отже, навчання аналітичного читання відбувається так само, як навчання інших видів мовленнєвої діяльності, тобто як процес поетапний, і матиме дотекстовий етап: мотивацію, підготовку до читання, текстовий (власне читання) та післятекстовий етапи. Останній етап пов'язаний із переробкою, осмисленням отриманої інформації та контролем правильності її розуміння. Виходячи з контингенту учнів профільних класів загальноосвітніх шкіл для формування та подальшого розвитку іншомовних компетенцій міжкультурного спілкування чільне місце має займати навчання читання автентичної літератури за тим чи іншим профілем або майбутньою спеціальністю. Визначаючи зміст аналітичного навчання читання представляється у профільних класах загальноосвітньої школи є доцільним: сформулювати мету читання; вибрати стратегію читання; визначити тип тексту; визначити лексичні, граматичні та графічні опори у тексті; бути готовим до проведення кейс-аналізу (*Case Study*); аргументувати свою позицію.

2. Навчання аналітичного читання як виду мовної діяльності починається на просунутому етапі навчання. Учням важливо показати, що читання – це те ж спілкування, але опосередковане, через текст. Важливо навчити їх процесу читання, показати, що у тексті є багато такого, що допомагає зрозуміти його зміст, задум автора. Можемо виокремити два важливі правила читання: по-перше, читати – не означає перекладати і по-друге, щоб зрозуміти текст, не обов'язково знати кожне слово. Найбільш значущими принципами навчання читання на нашу думку, є наступні: навчання з урахуванням відбору текстів, диференціація навчання залежно від видів читання, опора на знання, уміння, навички у рідній мові, поетапність навчання читання. Можна розглядати навчання аналітичного читання не лише як рецептивний, але й як репродуктивний і продуктивний вид мовленнєвої діяльності

3. Оволодіння вміннями читання англійською мовою як рідною повністю забезпечує всебічне розуміння та засвоєння інформації під час навчання аналітичного читання майбутніх учителів. Розуміння тексту як одиниці найвищого мовного рівня, психологічне обґрунтування процесу сприйняття цілого тексту та інші фактори, які враховуються під час навчання аналітичного читання, визначають конкретні інтенсивні шляхи опрацювання текстової інформації. Вважаємо, що аналітичне читання є дієвим засобом фасилітації розвитку іншомовних навичок і вмінь, умінь критичного мислення та шляхом підвищення ефективності формування професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови.

4. Аналітичне читання художніх творів відіграє провідну роль у пізнанні дійсності, вивченні іншої культури, формуванні позитивного ставлення до країни та народу, мова якого вивчається, а художній текст розглядається як одна з важливих форм комунікації, яка є механізмом становлення індивіда як соціальної особистості. Правильно сплановане читання художніх англійських творів є важливим джерелом формування *soft skills* та фахових компетентностей студента й слугує основою для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, а відтак, є невід'ємною складовою усього процесу навчання іноземної мови.

5. Інформаційно-аналітичні уміння, як і будь-який інший тип умінь формуються в дії та процесі їх формування, передбачає використання системи форм, методів і засобів навчання, спеціальних вправ. Питання формування інформаційно-аналітичних умінь учнів в умовах аналітичного читання текстів англійською мовою залишається відкритим для теоретичного осмислення й експериментального вивчення, а знаходження нових технологічних рішень сприятиме, на наш погляд, розширенню і збагаченню дослідницького поля педагогічної науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Collated representative samples of descriptors of language competences developed for young learners aged 7 – 10 years. Official edition
2. Common Core State Standards for English Language Arts & Literacy in History/Social Studies, Science, and Technical Subjects. URL: <http://www.corestandards.org/ELA-Literacy>.
3. Американська бібліотечна асоціація. Стандарт інформаційної грамотності. URL: www.ala.org.
4. Базовий компонент дошкільної освіти: Нова редакція/ Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України: Національна Академія педагогічних наук України. К., 2012. 21с.
5. Бігич, О.Б., Бориско, Н.Ф., Борецька, Г.Е. (2013). Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н. Ф., Борецька , Г.Е. та ін./ за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
6. Бондар В.І., Коханко О.Г. Дидактика: теорія і технологія її вивчення. Навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності «Початкова освіта». К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 145 с.
7. Борецька Г.Є. Методика формування іншомовної компетентності у читанні. Іноземні мови. 2012. № 3. С.18–27.
8. Варга Л.І. Методика формування іншомовної комунікативної компетенції в читанні німецькомовних текстів як текстів другої іноземної мови на початковому етапі вивчення/Л.І. Варга//Науковий вісник Ужго-

родського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота/гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2013. Вип. 26. С. 34–37.

9. Долгушина Н. Організація дослідницької діяльності молодших школярів // Початкова школа (Перше вересня). 2006. № 10. С.8.

10. Єловська Ю. Методика навчання читання англійською мовою з використанням автентичних текстів для студентів спеціальних факультетів (на матеріалі роману К. Льюїса «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка і стара шафа»). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/277361965.pdf>.

11. Єременко Т.Є., Трубіцина О.М., Лук'янченко І.О., Юмрукуз А.А. Навчання читання англійською мовою студентів мовних факультетів. Навчальний посібник з курсу методики викладання іноземних мов у закладах вищої освіти /Т.Є. Єременко, О.М. Трубіцина, І.О. Лук'янченко, А.А. Юмрукуз. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2018. 201 с.

12. Захарченко А.О. Особливості організації навчання англійської мови на ранньому етапі // Англійська мова у початковій школі. 2008. 78 с.

13. Зозуля І.Є. Навчання читання іноземних студентів україномовних текстів. Закарпатські філологічні студії. Ужгород. Випуск 5. Том 1. 2018. С. 20–25.

14. Карпенко Є.М. Інформаційно-аналітичні уміння у системі професійної підготовки майбутнього фахівця з іноземної мови в початковій та дошкільній освіті: підходи до формування. Інженерні та освітні технології. 2017. № 3 (19). С. 169–175.

15. Карпюк О.Д. English 1. Тернопіль : Астон, 2012. 160 с.

16. Концепція «Нова школа». За заг. ред. Грищенко М. Київ, 2016. 36 с. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>.

17.Лісова С.В. Болонський процес і якість освіти // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Болонський процес в Україні та Європі : досвід, проблеми, перспектива. Збірник наук. праць. Вип. 8. Рівне, 2008. С. 194–205.

18.Маримонська Л.А. Прийоми роботи з англомовним художнім текстом в 11 класі загальноосвітнього навчального закладу. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/14/statti/marimonska.html.

19.Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./ за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.

20.Мітчел Х.К. Smart Junior. English 1. Київ : Лінгвіст, 2018. 128 с..

21.Морська Л.І. Дидактичні основи підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1868/1/08mlitpd.pdf>. (дата звернення: 12.12.2022).

22.Онопрієнко О. Проекти в початковій школі: тематика та розробки занять. К. : Шк. світ, 2007. 128 с.

23.Пахомова Т.О. Читання художньої літератури в контексті формування іншомовної компетенції. Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. 2004. № 1. С. 118-126.

24.Пухта Г., Гернгрос Г., Льюїс-Джонс П. Quick minds. English 1. Київ : Лінгвіст, 2018. 128 с.

25.Рогульська О.О., Тарасова О.В. Enjoy Your Home-reading : навч. посіб. для студентів ЗВО. Хмельницький : ХНУ. 2018. 240 с.

26. Самойлюкевич І., Козачок О. Навчання читання на старшому етапі загальноосвітньої школи з урахуванням елементів індивідуалізації. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38262/49-Samoylyukevich.pdf?sequence=1> (дата звернення: 16.12.2022).

27. Станкевич Н. Види читання в курсі української мови як іноземної. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2013. Випуск 8. С. 186–193.

28. Тестова перевірка рівня сформованості англомовної компетентності у читанні у майбутніх філологів. Іноземні мови. 2014. № 3. С. 38–44.

29. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. Дивослово. 2017. № 9. С. 8–15.

30. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя-словесника у процесі викладання шкільного курсу української мови. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 6(1). С. 279–283.

31. Черниш В.В. Навчання англомовного читання та аудіювання із застосуванням аудіокнижок художніх творів (середня загальноосвітня школа з поглибленим вивченням іноземної мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02.29.83 «Теорія і методика навчання : германські мови» / В. В. Черниш. К., 2001. 21. 30 с.

32. Юдіна О. В. Система вправ для навчання майбутніх менеджерів міжкультурного спілкування німецькою мовою. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuiv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/im_2009_2_12.pdf (дата звернення: 23.12.2022).